

SOBRENOMENACIÓ DELOCUTIVA. ALGUNS EXEMPLES (CATALUNYA del NORD) INTENT TIPOLÒGIC

Renada-Laura PORTET

Entre l'arplega de sobrenoms que una servidora havia presentat al Col.loqui de Lleida, l'any 1983, que eren tots sobrenoms recollits en el carrer on havia viscut la meua gent a Pesillà de la Ribera (Rosselló), n'hi havia un que, de moment, i perquè era una forma única d'aquest gènere, jo havia deixat de banda. Es tracta del compost pronominal: EN ME'N DIU.

Tipològicament, anomenarem "delocutiu" aquest tipus de formació sobrenomenadora ja que està composta d'un fragment discursiu que és un element fràstic característic d'un locutor particular. Denominació tipològica general en la qual, potser, podrem introduir unes quantes divisions i subdivisions, puix que, de sobrenoms locutius i delocutius, n'hi ha de tota mena.

En el cas de "EN ME'N DIU", es tracta d'una delocució de tipus primari directament calcada sobre la locució "en viu" que es posava a la boca aquell qui sempre l'estava emprant en les seues converses. Morfològicament, és un compost pronominal (com ja hem dit), no metafòric, fet del doble pronom ME+EN i del verb DIR (3^apers. sing. pres. indicatiu). L'introduïdor inicial de NP, EN, només s'ha afegit proclíticament DESPRÉS que s'hagi identificat la persona amb aquella locució que formava part de la seua manera personal de parlar, i la singularitzava. I és l'adjunció del proclític EN, específic nostre dels noms propis de persona, que va fer d'aquella locució un veritable antropònim fixat a un individu a partir d'un sobrenom identificatiu.

Cosa per subratllar: sembla que aquest sobrenom no hagi estat una creació excepcional. En conec un altre exemple a Sant Pau de Fenollet, un poble de la zona isoglossa català/occità. L'originalitat del cas és que aquell "ME'N" (de Sant Pau) era un occità de pura estirp, gran d'edat, que sempre havia viscut al poble, al si d'una família occitana on només parlaven l'occità-llenguadocià. Clar que hi ha moltes formes comunes entre el rossellonès i el llenguadocià (ambdós dialectes són els que s'han quedat més fidels a les formes medievals d'origen), però en occità: la 3ª pers. sing. pres. indicatiu és 'ditz', i en el cas d'aquell ME'N DIU de Sant Pau, no podem sinó constatar que es tracta d'una morfologia idènticament catalana. Per a nosaltres, un cas interessantíssim, doncs, i com que no és l'únic exemple de consemblants similituds¹, podem una vegada més afirmar que el país de Fenollet s'ha quedat de

parla catalana força més temps enllà de la seua annexió administrativa a Occitània, així com ja ho hem demostrat en d'altres ocasions amb un cert nombre de documents vàlids (1). Voldria insistir també sobre l'errada garrafal (per ignorància en assumptes lingüístics, o per parcialitat política) que consisteix a anomenar aquell país altrament que la Fenolleda, o el País de Fenollet. (Si us plau, res de: "El Fenolledès", per favor!, que és com si diguéssim: "El Rossellonès" en lloc de: "El Rosselló" ! Això és confondre lamentablement la formació adjectival en **-ensis**, amb el nom propi geogràfic, i històric...)

Seguirem, ara, en aquest intent nostre de classificació, amb uns quants "delocutius" formats d'**ONOMATOPEIES**: les que tenien la mania de posar-se en boca aquells qui en varen quedar motejats. De moment, em pararé sobre un sol exemple: **NAP-NAP**. Heus ací un delocuti format d'una **onomatopeia iterativa**. En coneixem la història. Es tracta de la imitació que feia de la botzina un minyó en els primers temps de l'automòbil, i aquella doble onomatopeia monosil·làbica se li va quedar estampada com a sobrenom. Com que es tracta d'una formació estructurada per mimetisme, es podria classificar entre els delocutius "demimològics"². Però, amb aquest exemple, topem amb un dels perills inherents a aquest tipus de recerca onomàstica en què manquen (en general) les fonts documentals escrites. Per a aquell qui no coneix la història de la creació d'un sobrenom, la seua interpretació pot resultar completament errada. En el cas de "nap-nap", s'hi fixa avui dia més aviat la connotació hortícola, "napejada", del llegum portador d'aquest nom: el nap!, o bé encara l'evocació abreujada i despectiva del nom propi: Napoleó! De tota manera, s'hi insinua una suggestió marcadament ridícula i burleta. En això rau precisament l'efecte secundari de retruc inherent a la sobrenomenciació que fa que, quan s'ha perdut la coneixença de la raó bàsica del motiu, la interpretació pot derivar a qualsevol fantasia errada. I s'hi fixa, a més, un matís burlesc o de menyspreu, suplementari, en perjudici, naturalment, del sobrenomenciat (no d'aquells qui motegen, covardament amagats dins l'anonimat col·lectiu...)

També hi ha 'delocutius' **composats tan sols amb verbs** com, per ex.: **EN MENJA-MENJA**. Com que no conec l'anècdota de la creació d'aquest sobrenom, no podré determinar, doncs, si es tracta d'una **duplicació imperativa** (com quan hom es dirigeix als nens per incitar-los a menjar), cosa que posaria aquest sobrenom en el grup dels delocutius "injunctius", de tipus primari (expressen directament una injunció), o bé si es tracta d'un Ind. pres. 3a. pers. sing., simple constatació de la repetició que va fent una tercera persona (aquella qui sempre diu): "menja-menja" **tercera persona** que és el veritable subjecte locutor, fora dels testimonis que l'estan observant. En aquest cas, hi ha una mena de retroversió que es produeix respecte al subjecte locutor, i es podria classificar aquest sobrenom entre els "**retro-al·locutius**". (Seria llavors una creació de tipus secundari).

Com a particularitat nordcatalana, m'agradaria de fer esment d'un altre sobrenom conflentí, degut a la presència freqüent dels "gavatxos" a les nostres terres frontere-

1. In *Actes du Colloque de Strasbourg, 1991*: "Onomastique et langues en contact", pps. 219-225, Rena-da-Laura PORTET: "Le pays de Fenouillet/Fenollet/Fenolhet", ed. ABDO, 21121 Fontaineilès, Dijon.

2. CHAMBON, J.P.: «Démimologiques», *Bulletin de la Société linguistique de Paris*, 84, 1989.

res septentrionals. A Vinça, havien sobrenomenat NO BEBI un occità que sempre refusava la “copeta” del convit que li feien. Així deia, en occità i en forma negativa: “No bebi, no bebi” (1a.pers. sing. pres. ind. de BEURE). Sobrenomenació, aquí, simplement “retrolocutiva”, ja que reproduceix, simplement i global, l’acte locutiu principal del locutor.

Ara, per acabar, m’atreviré a lliurar-vos una forma composta també d’un verb, però seguit d’un complement. En conec ben bé l’origen, ja que és creació de la meua tia Josefina, que tenia, com ningú més!, el do d’encastar la broma sempre a punt. A Sant Pau de Fenollet, hi havia una viuda, occitana, de la família dels “PANNES”, així sobrenomenats de tan morens com eren que els veien “negres” com el cul (amb perdó) d’una paella. I un dia es va esbombar la notícia, sorprenent! que aquella “Panna” es tornava a casar amb un veí nostre, viudo també, i tan bon home que només era conegut pel seu hipocorístic: Martinó. Ningú no s’ho esperava (s’ho havien guardat ben calent!), i tant, que la meua tia Josefina, com si se li engegués dintre seu un disparador, va soltar: “aquella emmascara-collons!”. I aquest nou sobrenom se li va quedar entre els catalans del poble. De manera que aquella pobra dona se’n va carregar dos en vida: el malnom familiar donat pels occitans, “La Panna”, mentre que entre la colònia catalana del poble es quedava motejada “L’EMMASCARA-COLLONS”. Em permetreu alguns comentaris. Amb aquest exemple, ja veieu l’interès i l’enriquiment lexicològic pel que fa a la malnomenació a les zones xarneres frontereres on es troben “en contacte” i “en fricció” gairebé permanent, les comunitats d’idiomes diferents. Metafòricament s’ha guardat, en el trasllat de l’una a l’altra llengua, la idea visual de “negror”, però la càrrega es va fer més forta en català, bo i reconeixent que el complement anatòmic (i... “rabelaisià”) afegit per la tia era del tot adequat a la circumstància.

Tipològicament, aquí no es tractaria d’un “locutiu” a pròpiament parlar, ja que no hi ha interacció dialogant. Es tracta d’una locució caracteritzant, amb dimensió metafòrica, una persona que és subjecte referent passiu. Però el fet que es llanci aquest sobrenom com un projectil dirigit a uns al·locutoris li dóna, sobre l’instant, una forma de delocutiu.

Aquest breu recorregut ens hauria de permetre de destriar alguns punts aclaridors:

- 1) La delocució sobrenomenadora només es pot aplicar a les persones (una muntanya pot tenir un sobrenom, pero no serà pas un delocutiu), car hi ha d’haver necessàriament interacció entre locutor i al·locutoris... Fins i tot quan el sobrenom personal representa la imitació (per ex., d’un crit d’animal), serà perquè aquest crit d’animal haurà estat interpretat amb els termes del llenguatge humà, i haurà passat “delocutivament” per boca humana.
- 2) Respecte als altres tipus de sobrenoms, que es transmeten molt sovint d’una generació a l’altra d’una mateixa família fins a esdevenir noms de llinatge, en el cas del delocutiu, sempre es veu limitat a la designació d’una persona única i específica. El delocutiu té un paper “individualitzant”.
- 3) També presenta sempre un element sigui conatiu, sigui injunctiu: és a dir, orientat cap a un auditor.

- 4) Per fi, els delocutius només funcionen en el si d'una **comunitat reduïda, limitada**: la que és capaç d'establir el lligam amb l'origen discursiu d'aquelles denominacions. El delocuti **no té propietat "extensional"** fora de l'individu així sobrenomenat.

I com a conclusió general, direm que la delocutivitat sobrenomenadora no és, com tot sobrenom, sinó una de les activitats del llenguatge humà exercit **com a solució nominativa de l'alteritat al si de la vida social**. Però, molt especialment, el sobrenom delocuti que tingui forma discursiva, imitativa, reproductiva, o reversiva, és sempre el **fet d'un sol individu** que llança "locució" en el diàleg social, locució que serà represa per la veu col·lectiva que la hi retrodedicarà com a **identificació seva** en forma de sobrenom que es quedarà fixat a la seua persona.

Només un aspecte doncs, encara, de la història, sense fi, dels parlars i dels homes.

BIBLIOGRAFIA

- AEBISCHER, Paul: "Essai sur l'ononastique catalane du IX au XII s., in , *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, I, Barcelona, 1928.
- ARNALL i JUAN, Mª Josepa: "Onomàstica empordanesa del s. XI. Documentació del monestir de Santa Maria de Vilabertran, in *Miscel·lània Moreu-Rey*, v. V, ps. 65-107, Abadia de Montserrat, 1988.
- BADIA i MARGARIT, Antoni M.: *Gramàtica Històrica Catalana*, Tres i Quatre, València, 1984.
- BOURGUIERE, A.: "Un nom pour soi", in , XX, 1980, ps. 25-42.
- CASANOVA, Emili: "Sobre els malnoms d'Agullent", *BSO*, ps. 361-367;
- CHAMBON, JeanPierre: "Les noms propres délocutifs: II Quelques exemples toponymiques", in *NRO*, 9-10, ps. 109-111, 1987.
- DAUZAT, Albert: *Dictionnaire des noms et prénoms de France*, Larousse, Paris, 1951.
Les noms de famille en France. Traité d'anthroponymie française, Paris, 1977.
Les noms de personnes, origine et évolution, Librairie Delagrave, Paris, 1925.
- GIMENO BETÍ, Lluís: "Motivacions dels renoms de la Plana Baixa", *BSO* II, ps. 12-13
- GODOY ALCÁNTARA, J.: *Ensayo sobre los apellidos castellanos*, Madrid 1871, réed. 1975
Barcelona.
- GUITER, Henri: "Onomàstica del Pirineu mediterrani", in *Miscellanea barcinonensia*, Barcelona, 1969.
- LEBEL Paul: *Les Noms de Personne en France*, 6e éd., Paris, 1968.
- MANENT, Albert: d'Onomàstica catalana. L'estat de la qüestió", *BSO* II, p.1, Barcelona.
- MIRALLES MONTSERRAT, Joan: "Els renoms, malnoms i noms de casa (entrevista i debat col·lectiu)", *BSO* V, ps. 38-39, Barcelona, 1981.
"Onomàstica" (col·loqui de Vic), *BSO* I, p.I.
Un poble, un temps, ed. Moll, Palma de Mallorca, 1977 .
- MOLL, Francesc de B.: *Els llinatges catalans*, ed. Moll, Mallorca, Barcelona, 1982
- MOREU-REY, Enric: *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*, ed. Millà, Barcelona, 1981.
Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms, Publ. de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1991.

- Toponímia urbana i onomàstica vària*, Raixa, Palma de Mallorca, 1974.
- Toponímia urbana i onomàstica general*, ed. Moll, Palma de Mallorca, 1976.
- “Consideracions sobre l’antroponímia del s. XI”, in *Miscel·lània Badia i Margarit*, Montserrat 1985, ps. 544.
- “Protohistòria de la llengua catalana. El recurs a l’onomàstica”, *BSO* VI, p.75.
- “Amèrica / Terra d’Enric”, *BSO* XIII, 1983, ps. 9-14
- “Reflexions sobre malnoms de Mallorca, Menorca i Eivissa”, in *Homenatge a Francesc de Borja Moll / 2*, Randa, Curial, Barcelona, 1980 (separata).
- “De l’hagiotopònim a l’antroponim”, in *Santes Creus*, III, 29, 1969, ps. 555-563.
- “Sobrenoms vuitcentistes i noucentistes (a. 845-1000), I et II, *BSO*, XI, 1983, 21 et *BSO* XII, 1983, ps. 34-39.
- “Renoms i noms de casa de Sant Cugat del Vallès l’any 1910”, *BSO*, XLII, ps. 72-74.
- “Sobrenoms dels segles IX i X”, in *Miscel·lània Joan Bastardas*, Montserrat.
- MORLET, Marie Thérèse *Les noms de personnes sur le territoire de l’ancienne Gaule du VI au XII s*, Paris, 1968-1972, 2 volumes.
- PITARCH, Vicent “Els renoms de Benlloc”, *BSO*, XXIV, ps. 373-381.
- PORTET, Renada-Laura *A la recerca d’una memòria*, publ. du CDACC, 1983.
- Toponímia rossellonesa*. Conseil Général des Pyrénées Orientales, 1985.
- “L’antroponímia en la llengua popular rossellonesa”, *BSO*, XIII, ps. 76-81.
- ROIGÉ FIGUERAS, Mª Dolors “Sobre l’evolució dels noms de persona”, in *Els Marges*, ps. 157-164.
- SWIGGERS, Pierre: *Retrolocutieve eigennamen*, in *Naamkunde* 21, 1989
- VIDAL COLELL, M.Àngels: “Sobre renoms col·lectius i individuals de Llobera de Solsonès”. *BSO*, II, ps. 19-22, et *BSO* III, ps. 13-14 i p. 21